

Hva er en folkefiende i et postfaktuelt samfunn?

I 2016 ble «post-truth» kåret til årets ord av Oxford Dictionaries. Ordet «beskriver omstendigheter hvor objektive fakta har mindre innflytelse på offentligheten enn appell til følelser og personlig overbevisning». På godt norsk snakker vi gjerne om *et postfaktuelt samfunn*; som et samfunn er vi forbi fakta. Denne tilstanden er interessant fordi det er en slags selvskrevet, kollektiv samfunnsdiagnose – vi prøver å karakterisere tidsalderen vi lever i, før den er over. Dette kan oppleves som arrogant, eller bare som akademias forsøk på å trøste seg over den triste realiteten. Uansett skaper diagnosen en referanseramme som det er mulig å bruke til å forsøke å forstå vår egen tid i kontrast til andre tider. Et begrep som det er interessant å bruke dette tankeeksperimentet på, er en nettopp «en folkefiende». Ordets relevans stiger i gradene, og det er et testimonium på Ibsens innflytelse. Men betyr begrepet det samme som det gjorde da Ibsen smidde det for 135 år siden? Hva er en folkefiende i et postfaktuelt samfunn?

Doktor Thomas Stockmann fikk stempelet *en folkefiende* i Ibsen-stykket med samme navn. I dramaet finner legen ut at vannet i byens nye bad er forurenset, og i opplysningsprosjektets ånd sier han stolt ifra om tilstanden badet befinner seg. Tungvektene i bygda deler ikke den ytringskjære legens begeistring; deres økonomiske egeninteresser står i fare hvis ikke badet blir en suksess. Det ender med at Dr. Stockmann står alene mot den kompakte majoriteten, fryst ut av det gode felleskap, en fiende av folket. Narrativet er tydelig: majoriteten tviholder på deres kollektive versjon av sannheten på tross av doktorens innvendinger, for å kunne beskytte sine egne interesser. Det er også et enkelt narrativ som ikke er ment til å invitere til noen etisk problemstilling. Dr. Stockmann representerer utvetydig sannhet og det moralske rette å gjøre, mens den kompakte majoritet representerer en vegg av gruppetenking og grådighet.

Med dette i bakhodet blir det enkelt å dissekere konseptet «folkefiende» i Ibsens bilde. Det er et positivt ladd ord, om noen som praktiserer ytringsfriheten i samfunnets beste mening. Ytringsfriheten som et opphøyd ideal har ikke endret seg på den tiden Ibsen skrev stykket, men det har vårt forhold til sannheten. Hvorfor er det blitt slik at vi kan velge bort «sannheten»? Nøkkelen til å forstå dette, ligger i spørsmålet. Vi er vant til å skrive **sannheten**, i bestemt entall. Dette understreker og konsoliderer synet på at det bare er én sannhet. Dette er dessverre ikke lenger sant. Med Internettets inntog har alle tilgang til sin egen skreddersydde versjon av sannhet- «en». Den ubegrensede tilgangen vår til ekkokamre gjør at vi aldri blir presentert for motargumenter. Med andre ord tenker man ikke på det som å velge *bort*

sannheten, man velger bare sin egen. Dette bringer oss tilbake til post-truth, for det er nettopp følelser vi baserer valget vårt på. Når det er ingen som utfordrer vårt valg av sannhet på et rasjonelt og et intellektuelt nivå, hva er det som hindrer oss i å la følelsene styre?

Det finnes skremmende eksempler på profilerte mennesker som tilsynelatende velger sine egne sannheter. Her hjemme i moderlandet er det aktuelt å trekke frem Carl I. Hagen, som hardnakket mener at alle klimaforskere har skjulte motiver. Ifølge FrP-høvdingen er klimaendringene menneskeskapte, og han mener at alle eksperter som sier noe annet, er kjøpt og betalt. Forskjellige referanserammer er ikke en oppskrift på et godt diskusjonsklima, snarere tvert imot; det kommer i veien for en konstruktiv debatt. En tidligere amerikansk senator sa en gang at *“everyone is entitled his own opinion, but not his own facts“*, og dette understreker problemet på en presis måte.

Med dette i bakhodet; kan man argumentere for at Hagen er en folkefiende? I sin søken etter å advokere for det han mener er sannheten, blir han motarbeidet av både den kompakte, liberale majoriteten og hans egne kollegaer. Han skiller seg definitivt fra flertallet ved å bruke ytringsfriheten, og oppfattes som en fiende av de andre. Hagen får faktisk støtte av doktoren selv i Ibsen-stykket: *“Flertallet har makten – dessverre - ; men retten har det ikke. Retten har jeg og de andre få, de enkelte. Minoriteten har alltid retten.”* Hva er det da som hindrer oss i å utrope Hagen til en folkefiende? Eller er det bare et spørsmål om tid?

Her kommer vi til hjertet av problematiseringen av begrepet folkefiende. Er man bare en folkefiende når man har rett? Hvis dette er tilfellet, så blir en folkefiende en tittel som samfunnet tildeler for å heller hylle den som har rett, istedenfor å erkjenne sine egne feil. Det blir en glamorøs ansvarsfraskrivelse; i stedet for å si «vi tok feil», sier man «du hadde rett». Dette er selvfølgelig et nærmest machiavellisk syn på det, man kan også se på det som en ydmyk unnskyldning. Her i Norge skal man tross alt ikke kimse av å bli sidestilt med en av Ibsens største karakterer. Det vil uansett i begge tilfeller være en betegnelse forbeholdt de ytterst få, og betegnelsen mister da også gjennomslagskraft. En utmerkelse som bare kan gis i etterpåklokskapens lys gir ikke noe pondus i den tidsaktuelle debatten, den eventuelle tyngden den vil gi kommer jo først etterpå. På mange måter blir det en trøstepremie som ikke er der når du trenger den, den kommer først når alle andre innser at de har tatt feil. Alternativet er at man *ikke* må ha rett, og da blir begrepet plutselig skummelt omfattende.

Hvis man ikke trenger å ha rett for å være en folkefiende, vil dette åpne begrepet for påberopelse fra alle kanter. I sin egen verden har jo alle rett – det er ingen som tro på noe de

mener er feil. Dette bringer oss igjen tilbake til post-truth; vi har ingen felles sannhet. Når alle har sin egen sannhet, blir det da meningsløst å premiere noen som mener de har rett? For meg blir dette å gå for langt. Selv om det ikke lenger bare er kveldssendingen på NRK eller kirka som er premissleverandør for sannhet, må man kunne enes om *noe*. Så hvem bestemmer hvem som har rett? Et mulig svar er at det er like opplagt som det er vanskelig: definisjonsmakten ligger i folket. Selv i denne postmoderne verden av radikal pluralisme og post-truth, er det mange som vil si at det er folket som til syvende og sist avgjør sannheten. Folkets «sannhet» kan bli manipulert av media og forført av populisme, men så lenge styreformen vår er et representativt demokrati vil man alltid kunne slå et slag for at folk står stødig som definisjonsmakt for hva som er rett.

Hvordan passer dette begrepet så inn i vår tid? Teknologi har forandret verden i så stor grad at det er vanskelig å overføre den originale betydningen fra Ibsen-stykket til dagens virkelighet; sånn sett er det kanskje et kontekstavhengig begrep. Det er fortsatt elementer som fortsatt gjelder, kanskje spesielt tanken om at flertallet har makten mens minoriteten har retten. Dette kommer for eksempel til uttrykk i høyrepopulismes bølgetopp i nåtidens Europa. Det lureste kan faktisk være å bruke en folkefiende som en advarsel på hva som er i vente, for som en Trump inkarnert i en kystby i Norge på 1800-tallet ville sagt: *«jeg har den kompakte majoritet bak meg, se du!»*

<http://www.medienorge.uib.no/statistikk/medium/ikt/347> <https://www.naturpress.no/2016/11/16/carl-i-hagen-mener-vi-har-et-gigantisk-klimabedrageri/> <https://morgenbladet.no/ideer/2016/08/postfaktasamfunnet> <http://www.dagsavisen.no/nyemening/en-folkefiende-1.804937> <https://www.civita.no/2016/03/19/donald-trump-og-det-postfaktuelle-demokrati> <https://en.oxforddictionaries.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016>